

דף נב

תוכן

- א. יסוד חובת הבעל לפדות אשתו
- ב. אם נתינת נדוניה לבת היא מצוה דאורייתא
- ג. אם חייב האב ליתן נדוניה לבתו, וכמה יש ליתן
- ד. הטעם דכתובת בנין דכרין אינה נגבית ממטלטלין

א) יסוד חובת הבעל לפדות אשתו

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה מברייתא, שאשה שנשבת בחיי בעלה, ומת הבעל קודם שנפדית, הדין תלוי אם שמע הבעל קודם מיתתו שאשתו נשבת או לא, שאם ידע הבעל שנשבת חייבין היורשין לפדותה, אבל אם לא הכיר הבעל בשביית אשתו, אין היורשין חייבין לפדותה. [אך שוב הכריע הגמ', דלא קי"ל לדינא כברייתא זו, אלא כברייתא אחרת דס"ל שבכל אופן אין היורשין חייבין לפדותה].
- ב. **דברי רש"י:** ברש"י (ד"ה הכיר) ביאר סברת הברייתא [הראשונה] לחלק בין 'הכיר בה בעלה' לבין 'לא הכיר בה בעלה', וכתב, שאם ידע הבעל קודם מיתתו שאשתו נשבת, 'נתחייב בפרקונה בחייו', וממילא חייבין היורשין לפדותה, כדי לפרוע חובת אביהם. ומבואר מדבריו, שחובת הפדיון חלה על הבעל בשעה שנודע לו שאשתו נשבת.
- ג. **קושיית העולם:** מקשים העולם, מדוע התחיל חיוב הפדיון דוקא בזמן שהכיר הבעל שאשתו נשבת, ולמה לא התחיל מיד בשעה שנשבת, ומאי שנא משאר חוב, שאפילו אם לא הכיר האב בחובו קודם שמת, בודאי חייבים היורשים לפרועו. [ועי' בשמן המשחה (ד"ה נשבת) שביאר הסברא עפ"י דברי הישועות יעקב (סי' עח) דחיוב פדיון אשתו המוטל על הבעל הוא מצות פדיון שבויים המוטלת בדרך כלל על הציבור].
- ד. **תירוץ:** באילת השחר ביאר הסברא עפ"י יסוד גדול בגדר החיוב דפדיון אשה, שבאמת אין עיקרה חיוב ממון כלל, אלא שהטילו חכמים על הבעל להשתדל בכל כחו לפדות אשתו, ונכלל בזה שאף אם יצטרך להוציא ממון כדי לפדותה חייב לעשות כן. ועפ"י ביאר, שחובת השתדלות שייכת רק כשנודע לו שנשבת, ולכן זהו זמן התחלת החיוב, משא"כ בשאר חוב, שעיקרו חיוב ממון, חל עליו אפילו אם לא נודע לו חיובו.
- ה. **קושיית האחרונים:** האחרונים הקשו קושיא גדולה מסוגיין על דברי הרמב"ם, שכתב (הל' אישות פ"ד ה"כ) שמי שהלך למדינת הים, ואשתו נשבת, ב"ד יורדין לנכסיו ופודין אותה בממונו. ותמוה, שהרי הבעל אינו יודע כלל שאשתו נשבת, וא"כ למה נתחייב לפדותה. [ועי' בספר שלמי כהן (אות שלא) שכתב ליישב, שכיון שהלך הבעל למדינת הים, חובת פדיון אשתו חל בשעה שב"ד הכירו בשביית האשה, וצ"ע].

ב) אם נתינת נדוניה לבת היא מצוה דאורייתא

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה בשם ר' שמעון בר יוחאי, שהטעם שתקנו חכמים כתובת בנין דכרין הוא, כדי שיתרצה אדם ליתן נדוניה לבתו. ומקשה הגמ', היאך יתכן שמדאורייתא רק הבנים יורשים נכסי אביהם ולא הבנות, ובאו חכמים ותקנו שיתן אדם מנכסיו לבתו, ומתרצת הגמ', 'הא נמי דאורייתא הוא', ומביאה הגמ' דרשה לזה מקרא. ומשמע מזה, שמדאורייתא יש מצוה על האב ליתן נדוניה לבתו.
- ב. **קושיית האחרונים:** הקשו האחרונים, היאך אפשר שיש בזה מצוה דאורייתא, הא הגמ' דורשת דין זה מפסוק בספר ירמיה (כט, ו), וא"כ לכל היותר הוא רק מדברי קבלה ולא מן התורה. ועוד הקשה המהרש"א (לקמן נג.), שלכאור' יש בזה סתירה בסוגיות הש"ס, דבסוגיין משמע דנדוניה היא מדאורייתא, ואולם בגמ' לקמן (נג.) משמע שאינה אלא תקנת חכמים.
- ג. **תירוץ:** בהגהות היעב"ץ תירץ, שבאמת נדוניה אינה מדאורייתא אלא רק מדברי קבלה, ולשון הגמ' בסוגיין 'דאורייתא הוא' לאו דוקא, אלא 'קרי לדברי קבלה דאורייתא'. וכן מבואר ברמב"ם (אישות פ"כ ה"א) שכתב 'ציוו חכמים שאדם יתן נדוניה לבתו', ומשמע שאינה אלא מדרבנן, והקשה הלחם משנה, שמדברי הגמ' בסוגיין משמע שהיא מדאורייתא, ותירץ, דדרשת הגמ' אינה אלא אסמכתא בעלמא.
- ד. **קושיית החת"ס:** בחי' חת"ס הקשה, אם נימא שלשון הגמ' לאו דוקא הוא, ובאמת נדוניה אינה אלא תקנה דרבנן או לכל היותר מדברי קבלה, א"כ לכאור' חזרא קושיית הגמ' לדוכתה, דהיאך יתכן שמן התורה הבנים יורשים ולא הבנות, ובאו חכמים ותקנו שיתן אדם מנכסיו לבתו.
- ה. **תירוץ:** בספר דבר יעקב (אות ט) כתב ליישב עפ"י דבריו הידועים של המהר"ל (ספר באר הגולה, פ"א), שכל דבר שנלמד מאסמכתא, הכוונה בזה היא, שאע"פ שאינו דין דאורייתא, מ"מ דרשי' מקרא שכך הוא רצון התורה, אלא שלא נקבע הדבר כמו הלכה פסוקה. ועפ"י ביאר, שכיון שדרשי' מאסמכתא שרצון התורה הוא שיתן אדם נדוניה לבתו, שוב אפשר לחכמים לתקן כן בתורת תקנת חכמים.

ג) אם חייב האב ליתן נדוניה לבתו, וכמה יש ליתן

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' דנה, עד כמה יש לאדם ליתן מנכסיו לבתו בתורת נדוניה, ומביאה הגמ' בשם אביו ורבא, 'עד לעישור נכסיו'. ויש לעיין בכוונת הגמ', האם יש חיוב גמור על האב ליתן נדוניה לבתו, או שהיא רק מצוה לכתחילה, או שאינה אלא מדה טובה בלבד. וגם יש לעיין, האם אסור לו ליתן יותר מעישור נכסיו לבתו, או שאין זה אלא עצה טובה.
- ב. **נתינת נדוניה:** הריטב"א (ד"ה הא נמי) כתב שאין חובה על האב ליתן נדוניה לבתו. אולם בתוס' רי"ד כתב שהאב 'זקוק לתת לה', ומשמע שיש בזה עכ"פ מצוה לכתחילה. וכן מובא לשון זה בשיטמ"ק בשם רש"י במהדורא קמא. [ועי' בשיטמ"ק שהביא בשם תלמידי ר' יונה, שיש מצוה על האב ליתן נדוניה לבתו עד עישור נכסיו אם בלאו הכי לא ימצא בעל הגון לבתו].
- ג. **יותר מעישור:** הר"ן (לקמן סח.) כתב, דמסוגיין מבואר שאין לאדם ליתן יותר מעישור נכסיו לבתו. והטעם, שאם יתן יותר מזה יש בו משום 'עבורי אחסנתא', [עי' בזה בגמ' לקמן בסמוך (נג.)]. וכ"כ התוס' לעיל (נ:), דמסוגיין משמע 'דדוקא עד עישור נכסים שרו רבנן, אבל טפי איכא עבורי אחסנתא'. וכן הביא הרמ"א (אהע"ז סי' קיג סעי' א), 'יש אומרים דאף האב בחייו אין לו להוסיף לבתו יותר מעישור נכסים'.
- ד. **אם יש איסור גמור:** אך בקהילות יעקב (סי' מו) כתב להוכיח שאין כוונת הראשונים שיש בדבר איסור גמור, דהא בגמ' לקמן בסמוך (נג.) מובא מעשה עם אבא סוראה, שכתב כל נכסיו לבתו בתורת נדוניה, עד כדי כך שהוא אמר 'חיי דמר לא שביקי מידי לנפשי', ולבסוף רצה לחזור מזה, ולא הניח לו ר' יהודה בר מרימו, ואם נימא שיש איסור בדבר, בוודאי היה מניח לו לחזור כדי שלא לעבור על איסור.
- ה. **דעת הרמ"א:** לדינא פסק הרמ"א (שם), שאין נוהגים להקפיד בזה כדעת הר"ן והתוס', אלא מותר לאדם ליתן גם יותר מעישור נכסיו לבתו. והט"ז (שם ס"ק א) האריך בזה, ומסיק, 'אין שום איסור אם אין נותן כלום, או נותן הרבה מאד, אלא דעצה טובה לתת לה העישור נכסים'. וכעין זה הביא האבני מילואים (שם) בשם השיטמ"ק (סח.), דכוונת הגמ' היא 'עד כמה היא מדה בינונית'.

ד) הטעם דכתובת בנין דכרין אינה נגבית ממטלטלין

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מקשה לגבי כתובת בנין דכרין, 'ותיגבי ממטלטלי'. ומתרצת הגמ', 'ככתובה שויה רבנן'. ובשיטמ"ק (ד"ה ותיגבי) ביאר קושיית הגמ', דכיון דקאמרה הגמ' לפני זה 'כנחלה שויה רבנן', א"כ תגבי אף ממטלטלין, דהא ירושה שייכת בין בקרקע ובין במטלטלין. ובביאור תירוץ הגמ' מצינו מחלוקת הראשונים, כמו שיתבאר.
- ב. **שיטת רבינו יונה:** השיטמ"ק הביא בשם תלמידי רבינו יונה לבאר תירוץ הגמ', 'כיון דמכח כתובת אמן קא ירתי, לא עדיפי מכתובה עצמה'. ובאבני מילואים (סי' קיא ס"ק ט) ביאר דבריהם, שמצד עיקר הזכות של כתובת בנין דכרין ראוי שיטלו הבנים גם ממטלטלין, כיון דכנחלה שויה רבנן, אלא דמשום דמכח כתובת אמן קאתו, וכתובה עצמה אינה נגבית ממטלטלין, לכך גם הם אינם זוכים במטלטלין.
- ג. **שיטת הרשב"א:** אולם ברשב"א (ד"ה תגבה) ביאר תירוץ הגמ' באופן אחר, ד'כיון דכתובת בנין דכרין תנאי כתובה היא, ומשום שיקפוץ אדם לבתו כבנו, די לה אם תהיה ככתובה עצמה'. ובאבני מילואים (שם) ביאר כוונתו, שכך תקנו חכמים בעיקר הזכות דכתובת בנין דכרין, שאינה נגבית אלא מקרקע ולא ממטלטלין.
- ד. **נפק"מ בין השיטות:** באבני מילואים (שם) הביא נפק"מ בין ר' יונה והרשב"א, לגבי מש"כ השו"ע (אהע"ז סי' קיא סעי' יד), 'האידינא דכתבי' בכתובות דילן מטלטלי אגב קרקע, גם כתובת בנין דכרין נגבית ממטלטלין'. וכתב האבנ"מ, דזה ניחא רק לפי ר' יונה, אבל לפי הרשב"א אף אם הכתובה עצמה נגבית ממטלטלין, מ"מ לא נשתנה דין כתובת בנין דכרין, דהא מעולם לא תקנו לה כח להיות נגבית ממטלטלין.
- ה. **תקנת הגאונים:** בתוס' (ד"ה ותגבה) כתבו, שאחר שתקנו הגאונים שכתובה נגבית גם ממטלטלין, ה"ה דגם כתובת בנין דכרין נגבית ממטלטלין. אולם באבנ"מ (שם) הביא, שהרמב"ם (הל' אישות פט"ז ה"ז) חולק על התוס' בזה, ונקט שגם לאחר תקנת הגאונים אין לגבות כתובת בנין דכרין ממטלטלין, משום שלא תקנו כך אלא לגבי הכתובה עצמה, אבל לא לגבי כתובת בנין דכרין.